

CAUCASUS
SWISS AGRICULTURAL SCHOOL

Kənd təsərrüfatında praktiki təlim

Vəsait

Heyvan cinslərinin seçilməsi

Qarşıdakı vəsaitin gürcü dilində nəşri Amerika Birləşmiş Ştatlarının Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi (USAID) tərəfindən göstərilən kömək əsasında mümkün olmuşdur. Nəşrdə söylənilən fikirlər müəllifə məxsusdur və ABŞ Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi və ya ABŞ Hökumətinin baxışlarını əks etdirmir.

Müvafiq cins heyvan seçmək

Müəssisə şəraitlərini nəzərə almaq

Heyvanın müvafiq cinsini seçərkən, başqa məsələlərlə birlikdə, istehsalın istiqamətini və təsərrüfatın yerli şəraitlərini nəzərə almaq lazımdır.

Cinsin istehsalat istiqamətinə uyğunlaşdırılması

Təsərrüfatın istiqamətindən irəli gələrək, heyvan da fərqli ola bilər. Məsələn, südlük və ya ətlik cinsləri. Həm südlük, həm də ətlik istehsal etmək üçün yarayan heyvanlar ikiqat təyinatlı cinslərə məxsusdurlar. Orta hesabla onlar, südlük cinslərdən fərqli olaraq, daha az süd verirlər və daha çox ətləri olur.

Yeri nəzərə almaq

Heyvanları intensiv və ya ekstensiv saxlanmalarını müəssisənin çərçivə şərtləri müəyyənləşdirir.

Cinsin intensivliyi müəssisədə mövcud olan qida bazası ilə uyğunluq təşkil etməlidir:

- İntensiv cinslər - çox yaxşı qida bazası olan müəssisələrdə
- Orta dərəcəli intensiv cinslər- orta və yaxşı dərəcəli qida bazası müəssisələrdə
- Ekstensiv cinslər – pis qida bazası olan müəssisələrdə

Yayılmış cinsləri tanımaq

Südçü cinslər

İstehsal istiqamətinə və fermanın yerləşməsinə görə müxtəlif cinsdən olan südlük inəklər uyğundur. Bunun üçün süd istehsalında cinslərin geniş seçimi mövcuddur - klassik ikiqat təyinatlı cinsdən başlayaraq, südün xüsusişdirilmiş cinsləri ilə tamamlanmış.

		2007/08		
Cins	Ölçü [SM]	Süd [L]	Yağ [%]	Zülal [%]
Holşteyn	150	8095	3,94	3,22
Qırmızı holşteyn	148	7351	4,01	3,26
İsveçrə Simmentalı	144	6723	3,96	3,24
Monbelyard	144	7252	3,75	3,31
Simmental	142	5562	3,86	3,29
Şvis	144	6735	3,97	3,35
Orijinal şvis	140	5984	3,85	3,31

Müxtəlif cinslərin süd istehsalı üzrə səciyyələri

Holşteyn

XIX əsrin ikinci yarısında holland və alman inəyinin süd məhsuldarlığını artırmaq məqsədilə Şimali amerikada yaradılıb. 1950-ci illərdən etibarən Holşteyn bütün dünyaya kütləvi şəkildə ixrac edilməyə başladı.

Rəngini nəzərə almasaq, Qırmızı holşteyn də Qara holşteynin malik olduğu genetikaya sahibdir.

Qara və Qırmızı holşteyn inəkləri yüksək süd verməklə, tez yetişməklə və yaxşı sağımla məşhurdurlar. Onların xarici görünüşləri südlük inəklər üçün səciyyəvi olan xüsusiyyətlərlə, yüksək qidalanma potensialı və qıvraq, qarnına yaxşıca yapışmış yelini ilə fərqlənir.

Simmental

Simmental cinsi İsveç əsillidir və Simmental vadisindən gəlir. Simmental cinsinin həm südlük, həm də ətlik istiqamətlərində yaxşı göstəricisi var. Südü az miqdarda somativ hüceyrələr ehtiva edir və böyük həcmdə pendir düzəltmək üçün yararlıdır. Simmental inəkləri özlərinin damazlıqları ilə məhşurdur. O, alp və dağ otlaqları üçün uyğundur. Onun üçün də onlardan süd məhsulları üçün istifadə etmək məqsədəuyğundur.

Swiss Fleckvieh (Simmental və Qırmızı holştinin qarışığı)

Swiss Fleckvieh (İsveçrə alası) Simmental və Qırmızı Holşteynin cütləşməsi məhsuludur. Hər ikisi orijinal cinsin güclü tərəflərini birləşdirir.

Onlar qidanın keyfiyyəti və iqlim dəyişikliklərinə yaxşı alışırlar. Nəticədə, onların güclü cəhətləri xüsusilə orqanik təsərrüfatlarda və ya tam otlaq saxlama sistemlərində özünü büruzə verir.

(İsveçrə Alası) orta ölçülü və süd məhsullarına yönəlmişdir.

Monbeliard yaxşı ət və süd məhsuldarlığı ilə fərqlənir

Monbrelyard

Monbelyard fransız mənşəli inəkdir. Yüksək ət və süd məhsuldarlığı ilə fərqlənir. Südü nisbətən az yağlıdır, ancaq yüksək zülal tərkibilə seçilir. Böyük miqdarda pendir verir.

İnək dözümlüdür və xüsusilə də otlaqlara əsaslanmış, sərt iqlim şəraitlərinə alışıb.

Şvis (Braunvieh)

Şvis orijinal İsveçrə inəyidir. Dünyada mövcud olan bütün şvislər İsveçrədən yayılıb. Şvis müxtəlif qidalara və iqlim şəraitlərinə çox yaxşı uyğunlaşır. Həmin cinsdən olan inəyin yüksək məhsuldarlıqlı südü üçün yüksək zülallar və yüksək keyfiyyətli pendir hazırlamaq üçün lazım olan digər xüsusiyyətlər səciyyəvidir. Dağlıq bölgələrə yaxşı alışır, asand doğur və çox yaşayır.

Braunşvis (və ya Braunsviz və ya Qəhvəyi şvis)

Şvis Amerikaya ixrac olduqdan sonra, bu cins südlük məhsuldarlığı istiqamətində seleksiya edildi. Braun Şvis adlanan cins ötən əsrdə belə yarandı (Brown Swiss).

Braunsvizlə cütləşmənin məqsədləri:

- Yüksək etibarlı məhsuldarlıq, yüksək süd məhsuldarlığı, zülalın yüksək tərkibi
- Doğum prosesini yaxşılaşdırmaq
- Daha böyük korpuslu mallar əldə etmək
- Yelin və məmələrinin daha yaxşı forması
- Erkən yetişməsi

Şvis: əla dırnaqlı, gözəl pendir hazırlamaq üçün əlverişli südü ilə fərqlənən, uzunömürlü inək.

Original Şvis

İsveçrədə olan, Brausvizlə cütləşməmiş inəklərə Original Şvislər deyilir. Heyvanlar daha kiçik ölçülüdürlər və nisbətən gec yetişirlər, nəinki Braun svizin sırf südlük inəkləri. Ətlik məhsuldarlığı üçün ət istehsalında da istifadə edilir.

Yaxşı adaptə edilən Şvis tipik ikiqat təyinatlı cisndir.

Ətlik cinslər

İstehsal istiqamətinə və fermanın yerləşməsinə görə, müxtəlif ətlik cinsi uyğun olur.

Ətlik cinslərin məhsuldarlıq xüsusiyyətləri

Ətlik inəklər sərbəst əmmə rejimində böyüyürlər.

Cins	Ölçü [SM]	Çəki [Kq]	Yetişmiş olması	Tükün rəngi
Anqus	125–135	550–700	Erkən	Qara, ara-sra pas rəngli
Limuzin	130–140	600–800	Erkən orta	Qəhvəyi qırmızı, Göz nahiyəsində açıq rənglər
Şarole	135–145	700–900	Orta - gec	Ağ, kremvari
Akvitaniya cinsi	135–145	750–950	Orta - gec	Buğdayı

Kəsimlik buzovların istehsalı

Sərbəst əmmə fermalarında buzovu doqquz-on ayında anasından ayırır və süddən kəsirlər. Buzovu bu vaxt kəssələr, onu *kəsmək üçün hazır buzov adlandırırlar*. Bu mərhələdə heyvan kəsmək stadiyasına yetişmiş olmalıdır (ətlə doludur, yağı hər bölgəsində eynidir). Kəsmək üçün erkən və orta dərəcədə yetişmiş cins buzovları seçirlər.

Anqus buzovu artıq 9-10 ayında kəsilmək üçün hazırdı.

Anqus

Anqus cinsi Şotlandiyadan gəlir. Rəngi tamamilə qara və yaxud tamamilə qırmızıdır. Onlar genetik olaraq buynuzsuzdurlar yəni buynuzsuz doğulurlar.

Anqus tez yetişir, kiçik və orta ölçülü bədənə malikdirlər. Bədənləri əzələlidir və yaxşıca fundamenti var. İnəklər gözəl analıq xüsusiyyətlərini büruzə verir və ətlik cins üçün böyük miqdarda süd verirlər.

Limuzin

Limuzin fransız cinsidir. Lakin, hazırda bütün dünyaya yayılıb. Rəngi qırmızıdır, bəzənsə qırmızıya çalır. Gözləri və ağzının ətrafı nisbətən açıq rəngdə olur. Limuzinin kəskin şəkildə seçilən əzələ sistemi və düzgün fundamenti, nisbətən yuxa sümük strukturu var. O, yaxşı doğur və çəkiddə də sürətlə böyüyür. Yüksək ət məhsuldarlığı var. Cins orta dərəcəli yetişkindir.

Limuzin sərbəst əmmə rejimi üçün yararlıdır.

Sərbəst əmmə rejimi fermalarında Simmental və Orijinal Şvis

Simmental və Orijinal Şvis ikiqat təyinatlı heyvanlardır. İkiqat təyinatlı inəklər daha çox süd verirlər, nəinki ətlik cinslər

Simmental və Orijinal Şvis buzovu ilk aylarda öz tələblərini təmin etsin deyə kifayət qədər süd verir. .

Şarole

Şarole cinsi cənubi Fransadandır. Heyvanlar iri korpusa və bəzən ağa keçən kremrəngli tükləri var. Şarole düz və güclü oynaqlar üzərində dayanır. O, gec yetişən cinslərə məxsusdur. Heyvanların uzun müddət fermanın əlində olan ucuz qida qəbul etmək və onu ətə çevirmək qabiliyyətləri var. Möhkəm əzələlərə malikdirlər və ətləri də yüksək məhsuldarlıqla fərqlənir.

Emaletmək bacarığı

Akvitaniya cinsi

Akvitaniya cinsi irikorpuslu inək cinsidir. O, ilk olaraq Fransanın cənub-qərbində yarandı. Heyvanların güclü oynaqları, yuxa sümük strukturu və sezilən əzələləri var. Beləliklə, onlarda ət və sümük yaxşı uyğunlaşıb, bu isə ətin məhsuldarlığına şərait yaradır. Kök heyvanın əti naziklifli və incə olur. Yaxşı doğum xüsusiyyətləri var.

Akvitaniya inəyi böyük və intensiv ətlik cinsidir.

Dayanıqlı heyvan cinsləri

Dayanıqlı heyvan cinslərinin nisbətən xırda korpusu var. Onlar dözümlülüklə, problemsiz doğumla və yaxşı analıq xüsusiyyətləri ilə fərqlənirlər. Bu cinslər sərt hava və məhsulsuz şəraitdə inkişaf etdilər. İqlim şəraitləri onların zahuri görkəmlərinə də təsir etdi. Bu özünəməxsus cinslər, ekspremal şəraitlərdə belə, bütün il boyu otlaqlarda qala bilirlər. Onlar gec yetişir və çəkirləri də olduqca yavaş artır. Buna görədir ki, buzovları yalnız iki yaşında kəsmək olar.

Şotlandiya yüksəkdağlıq inəyi cazibədar görünür; sıx tükləri və əyri buynuzları var

Şotlandiya yüksəkdağlıq inəyi

Şotlandiya yüksəkdağlıq inəyinin (Highland Cattle) qısa başı, qırmızı, qəhvəyi, və ya qara rəngli uzun və sıx tükləri, əyri buynuzları var.

Qalovey

Qalovey müxtəlif rəngdə olur: ola bilsin tamamilə qara, qəhvəyi, qırmızı, ağ və ya müxtəlif rənglərlə zolaqlanmış olsun. Qalovey genetik olaraq buynuzsuzdur.

Qalovey genetik olaraq buynuzsuzdur

Başqa cisnlər

Cersi

Cersi adasında Normand inəyini artırma yolu ilə yaradılıb (Brit.)

Cersi dünyada südlük istiqamətli inəklər arasında yayılma baxımından ikinci yerdədir.

Cersi üçün, kiçik bədəninə baxmayaraq (hündürlüyü 115-130 santimetrə qədər, çəkisi 350-450 kq-dək), südü yağlar və zülallarla zəngindir.

Yağın tərkibi 5 faizdən, zülalınkı isə dörd faizdən yüksəkdir. Cersinin qida istifadəsi və süd verimi arasında tarazlılığı çox yaxşıdır. Cersi cinsi buzovu tez yetişir

İlk Cersi İsveçrəyə test məqsədləri üçün 1980-ci illərin sonunda idxal edilmişdir. İlk şəxsi idxal isə yalnız 1990-cı illərdə həyata keçirildi.

Cersi kiçik boylu, südü zülalları və yağlarla zəngin olan inəkdir.

Cinslərin əmələ gəlməsi

Vəhşi heyvandan ev heyvanına qədər

Vəhşi heyvanların əhliləşdiirilməsi özü ilə birlikdə bir çox dəyişikliklər gətirmişdir. Məsələn, heyvanların dölü çoxsalmış, heyvan daha sürətlə böyümüş, məhsuldarlığı artmış, daha çeşidli olmuşdur və s.

İnsanlar ən çox xoşlarına gəldiyi heyvanları artırmaqda davam edirdilər. Artırmağın məqsədləri və xüsusiyyətləri dünyanın müxtəlif bölgələrində əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənirdi. Ümumiyyətlə, bütün ev heyvanları mənşəcə hazırda nəslə tükənmiş, ibtidai inək auroksdan əmələ gəlirlər (Tur, Aurochs, Lat. *Bos primigenius*).

Cins

Cins, bir cür əlamətlə, xüsusiyyətlə, məslən, bədən şəkli, rəngi, məhsuldarlığı və s. ilə fərqlənən heyvanlar qrupuna deyilir.

Eyni növdən olan cinslər bir-birilə cütləşə bilirlər.